

Paroda Rita:

FEJEZETEK A HIDEGHÁBORÚ KORSZAKÁNAK HAD- ÉS HADITECHNIKA-TÖRTÉNETÉBŐL

A Horváth Miklós – Kovács Vilmos szerzőpáros

Magyarország az atomháború árnyékában című könyvéről

A hidegháború időszakára és az 1955-ben megalakított Varsói Szerződés történetére, elsősorban hadtörténelmére vonatkozóan viszonylag kevés a magyar szakirodalom.¹ A korszak hazai kutatói a magyar haderővel kapcsolatban eddig főként a hidegháború korai évtizedeivel foglalkoztak,² továbbá a magyar–amerikai kapcsolatokkal, a külpolitikával.³ Véleményem szerint ezért is számít fontos tudományos előrelépésnek a most megjelent és az alábbiakban ismertetett kötet.

A könyv témája a Magyar Néphadsereg szerepe a Varsói Szerződésben, valamint az általa használt fegyverzet, haditechnikai eszközök változása az 1948 és 1991 közötti időszakban. A kötet megjelenését Horváth Miklós közel 10 éves kutatómunkája és a témakörben megjelent számos tanulmánya előzte meg. Kovács Vilmos is több dolgozatban foglalkozott már az általa feldolgozott kérdéskörrel, a Magyar Néphadsereg haditechnikájával a hidegháborús időszakban.⁴

A könyv első, Horváth Miklós hadtörténész által írt, *A magyar haderő a hidegháború időszakában* című része a Magyar Néphadseregére vonatkozó hadtörténettel foglalkozik 1948-tól a Varsói Szerződés megszüntetéséig. A munka második része, Kovács Vilmos mu-

¹ Fischer Ferenc: A kétpólusú világ 1945–1989. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005.; Bognár Károly – Hajma Lajos: Hidegháború magyar szemmel. ZMNE, Egyetemi jegyzet, Budapest, 2001.

² Okváth Imre: Bátya a béke frontján: Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956. Budapest, 1998.

³ Borhi László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. Budapest, 2015.; Borhi László: Magyar–amerikai kapcsolatok 1945–1989. MTA, Budapest, 2009.

⁴ Horváth Miklós: Új szakasz a hidegháború történetének kutatásában? Mozaikok Magyarország hidegháborús történetéből. Fröhlich Ida (szerk.): Tíz éves a Történelemtudományi Doktori Iskola. Piliscsaba, 2011.; A magyar katonadiplomácia szerepe a Varsói Szerződés felszámolásában. Felderítő Szemle, XII. évf. (2. szám), 2013, 54–71.; Magyarország szuverenitásának helyreállítása. Rendszerváltás 1989: Témák között válogatva. Szerk.: M. Kiss Sándor. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014, 269–290.; Kovács Vilmos: A magyar kézilőfegyveripar. A Magyar Néphadsereg kézi lőfegyver- és löszerellátásának hadiipari háttere (1955–1980). Kaliber, 2001. nov., IV. évf. 11. sz.; A Magyar Néphadsereg gyalogsági töltényei. Kaliber, 2002. aug., V. évf. 8. sz.

zeológus munkája (*A hidegháború fegyverei és fontosabb haditechnikai eszközei a Magyar Néphadseregben*) a magyar haderő haditechnika-történetét foglalja össze 1948-tól egészen az 1980-as évekig. A kötethez tartozik még egy CD-melléklet is, amely hasznos adattárral és a korszak fontos dokumentumainak gyűjteményével egészíti ki a leírtakat. Mind a könyv végén, mind pedig a CD-mellékleten részletes kronológia található, amely a Magyarországra és a Varsói Szerződésre vonatkozó fontosabb dátumokat, eseményeket tartalmazza.

A sztálini korszak szovjet katonai doktrínájának bemutatásával kezdődik a hadtörténeti rész. Itt a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a „szovjet katonai vezetők” a hadműveleteket „1953 tavaszáig az atomfegyver figyelmen kívül hagyásával tervezték meg.” (16. o.)

Ahogy a bevezetőben, majd a későbbiekben is kihangsúlyozzák a szerzők, „Magyarország a Varsói Szerződés előretolt állásaként a hidegháború idején bármikor frontországga válhatott volna” (10. o.), ezért Horváth Miklós kiemelten foglalkozik a Magyarországot érintő hadászati tervekkel, illetve a magyar haderő részvételével lefolytatott Varsói Szerződés-hadgyakorlatokkal. A tervek teljes részletességgel tartalmazták egy lehetséges háború menetét. A színes térképeknek köszönhetően még érdekesebb és érthetőbb a hadműveleti elgondolások leírása.

A szovjet csapatok Magyarországon való tartózkodásának körülményei és azok 1956-ban történt bevetése is nagy hangsúlyt kap, hiszen a szovjet intervenció is annak a példája, hogy a Szovjetunió érdekszférája megtartása érdekében minden eszközt kész volt bevetni.

A mű hadtörténeti része nagy figyelmet szentel a Szovjetunió hadászati koncepcióinak változásaira és hazánk szerepére a Varsói Szerződés háborús terveiben. Mivel Magyarországot a délnyugati hadszíntéren „semleges országok területe választja el” a szemben álló haderőktől, a szovjet vezetés a Délnyugati Front feladataként többek között Ausztria és Olaszország létfontosságú területeinek elfoglalását határozta meg. (63–66. o.)

A szerző részletezi az 1960-as években kidolgozott hadászati elgondolásokat, egy későbbi fejezetben pedig egy 1980-as parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat „önvédelmi” tervét is bemutatja, amelyben a Magyar Néphadsereg a magyar–osztrák határtól egészen a szicíliai Trapaniig jutott volna el a hadműveletek során. Ezekben a hadászati tervekben már számoltak az atomfegyverek bevetésével is. Erről részletes táblázatok is találhatóak a kötetben.

A könyvben szerepet kapnak az atomfegyverek hazai tárolásának körülményei is; Horváth Miklós részletezi a szovjet atomrakéták és atomtöltetek Magyarországra való telepítését az 1966-os „Meteor” hadgyakorlat keretében és azoknak a „Duna” objektumban történő tárolását. (90. o.) A hadtörténész megdöbbentő és helyenként megrázó részletességgel taglalja az atomháború következményeit, a lakosságra és a hátországra gyakorolt feltételezett hatásait.

A szerző kitér Csehszlovákia 1968-as, a Varsói Szerződés csapatai által történt megszállásának igazi, stratégiai okaira is. Stratégiailag ugyanis lényeges problémát jelentett, hogy az ország területén nem állomásoztak jelentős erőben szovjet csapatok. (128–131. o.)

A kötet fontos részének tartom a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erők békeidejű és háborús szervezeti határozványainak elfogadásával és értékelésével foglalkozó fejezeteket, mert ez idáig a hazai szakirodalom nem szentelt elég figyelmet ezeknek a fontos dokumentumoknak. Ugyanis ezek a határozványok is jól példázzák a Szovjetunió valódi szándékát, nevezetesen, hogy teljes szovjet kontroll alá vonhassák a Varsói Szerződés országainak haderejét, és azt saját céljaira használhassák fel.

A hadtörténeti rész utolsó két fejezete Magyarország szuverenitásának helyreállításáról, a szovjet csapatok kivonásáról és a Varsói Szerződés felszámolásában játszott jelentős magyar szerepről szól.

A Horváth Miklós által írt részben bepillantást nyerhetünk a Varsói Szerződésben végbemenő döntési folyamatokba, azok előzményeibe és a következményekbe is. Így teljesebb képet kaphatunk a szovjet megszállás időszakáról, a 20. század második felének magyar hadtörténelméről.

A haditechnikai részt Kovács Vilmos három nagyobb fejezetre, időszakra bontotta: az 1948–1956, az 1957–1980 közötti időszakra, továbbá az 1980-as évekre vonatkozóan mutatja be a magyar haderő fegyverzetét és annak fejlesztéseit. A fejezeteken belül haderónemenként és fegyvertípusonként részletezi az időközben bekövetkezett változásokat, valamint azok okaira is külön kitér. Ebben a részben színes képek és részletes táblázatok is segítik az eligazodást az adatok között.

A magyar haderő fegyverzetének fejlesztése 1948-ban a szovjet fegyverszállításokkal vette kezdetét. A szerző kiemeli az 1956-os forradalom hatását is a Magyar Néphadsereg haditechnikájára, fegyverzetének változásaira.

Kovács Vilmos hangsúlyozza, hogy az 1960-as években már számolni kellett a tömegpusztító fegyverek ellenség általi alkalmazásával is, és ez alapvetően meghatározta az átalakítandó Magyar Néphadsereg fegyverzetét és felszerelését. Említést tesz az időszakban megtartott hadgyakorlatokról is. (250. o.)

Kiemelendőnek tartom, hogy a honi és a csapatlégvédelemre vonatkozó fejlesztéseket külön is bemutatja, különös tekintettel a rakéatechnikai eszközökre. A szerző kitér a híradó-, műszaki és vegyvédelmi csapatok felszereléseire is. Külön említést tesz a Magyar Néphadsereg fegyverzetének változásáról az 1980-as években.

A kötet végén Kovács Vilmos nagyon jó, a haditechnika iránt érdeklődők számára átfogó összegzést ad a területről, összefoglalva a hidegháború időszaka alatt a magyar haderőben bekövetkezett fegyverzeti változásokat, fejlesztéseket. Felhívja a figyelmet az egyes hidegháborús politikai történések és a hadsereg- és haditechnikai fejlesztések közötti összefüggésekre.

A kötet alcímében a „fejezetek” kifejezés is arra utal, hogy a mű nem kívánta teljes mértékben feldolgozni a hidegháború időszakának történetét; ahogy a bibliográfiából is látható, főként magyar nyelvű szakirodalomra és levéltári forrásokra épül a könyv. Ezért az egyetlen hiányosságnak lehetne tekinteni a kutatás során felhasználható idegen nyelvű szakirodalom és levéltári források csekély mértékű használatát, illetve hiányát, de nyilván azok feldolgozása nem volt célja a szerzőknek, ez talán egy későbbi munka feladata lesz.

Összegzésként megállapítható: a Horváth Miklós – Kovács Vilmos szerzőpáros könyve az alapos kutatómunkának köszönhetően, az eddigi szakirodalomra és a legújabb levéltári forrásokra támaszkodva hiánypótló munka a hidegháború időszakának történetéről, amely nem csak a szakmai közönség számára lehet érdekes és izgalmas olvasmány.

(Zrínyi Kiadó, 2016, 390 oldal, CD-melléklettel)

HIVATKOZOTT IRODALOM

Bognár Károly – Hajma Lajos: *Hidegháború magyar szemmel*. ZMNE, Egyetemi jegyzet, Budapest, 2001.

Borhi László: *Magyar–amerikai kapcsolatok 1945–1989*. MTA, Budapest, 2009.

Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. Osiris, Budapest, 2015.

Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005.

- Horváth Miklós: *A magyar katonadiplomácia szerepe a Varsói Szerződés felszámolásában*. Felderítő Szemle, XII. évf. (2. szám), 2013.
- Horváth Miklós: *Magyarország szuverenitásának helyreállítása*. M. Kiss Sándor (szerk.): Rendszer-váltás 1989: Témák között válogatva. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014.
- Horváth Miklós: *Új szakasz a hidegháború történetének kutatásában? Mozaikok Magyarország hidegháborús történetéből*. Fröhlich Ida (szerk.): Tízéves a Történelemtudományi Doktori Iskola. Piliscsaba, 2011.
- Kovács Vilmos: *A magyar kézilőfegyver-ipar. A Magyar Néphadsereg kézi lőfegyver- és lőszerellátásának hadiipari háttere (1955–1980)*. Kaliber, 2001. nov., IV. évf. 11. sz.
- Kovács Vilmos: *A Magyar Néphadsereg gyalogsági töltnyei*. Kaliber, 2002. aug., V. évf. 8. sz.
- Okváth Imre: *Bástya a béke frontján: Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Budapest, 1998.